

van een in '36 toegezegde, over drie jaar verdeelde schenking van f 25 mln, kwamen de Nederlandse onderhandelaars bij de handelsbesprekingen met het buitenland vaak voor de Indische export-belangen op. Dat nam niet weg dat zich in Indië bij gouvernement en bedrijfsleven steeds sterker de overtuiging vestigde dat men die belangen zelf effectiever kon behartigen. Dat Indië uitsluitend de handelsbesprekingen met Japan zelfstandig mocht voeren, maar overigens zijn wensen alleen maar via het Haagse departement van koloniën en het Haagse departement van economische zaken kenbaar kon maken en tot gelding kon brengen, ging men als een door omslachtigheid gekenmerkte anomalie voelen. Dat zou na mei '40 nog belangrijke psychologische gevolgen hebben. Want men was zich, sterker dan ooit, in de crisisjaren gaan ergeren aan die Haagse bevoogding. Men achtte zich tekort gedaan.

*

Nu was dat laatste een algemeen verschijnsel. Wij hebben het al gememoreerd: doordat het crisisbeleid in hoofdzaak uitging van de bestaande malaise, kon het geen ander effect hebben dan dat, het land als geheel gezien, de crisislasten van de ene bevolkingsgroep afgewenteld werden op de andere. Kooy's woord werd reeds aangehaald: 'De crisis verbreedde de kloof tussen de verschillende sociaal-economische groepen, daar deze elkander mede aansprakelijk stelden voor de schier uitzichtloze noodsituatie.' Die crisis was maar een abstractie; in het dagelijks leven botsten de belangen op elkaar. Hadden sommige vormen van protectie een gunstige uitwerking op de werkgelegenheid in een bepaalde bedrijfstak, dan gingen organisaties van belanghebbenden in andere bedrijfstakken onmiddellijk op soortgelijke maatregelen aandringen. Trouwens, wat bevorderlijk was voor de een, was vaak direct schadelijk voor de ander. De crisiswetgeving mocht dan de landbouw redden, zij 'ondermijnde de internationale marktpositie van ons land' en gehele takken van de importhandel en van de binnenlandse groot-handel werden met één slag vernietigd.¹ De boeren achtten overigens zichzelf nauwelijks genoeg, anderen achtten de boeren veel te veel beschermd. De een vond de steunnormen voor de werklozen te hoog, de ander vond ze te laag. De werklozen zelf leidden in elk geval maar een schraal bestaan aan de rand van de barre armoede. Er leek geen uitweg te zijn. En de sombere jaren van depressie werden voor tallozen jaren van sombere gedeprimeerdheid.

¹ A.v., p. 322.